

## **ПАЭТЫКА ПАЭТЫЗМУ Ё ЛРЫЦЫ КАНСТАНЦІНА БІБЛА**

А.У.Вострыкава, Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт

К. Бібл (1898 – 1951) быў адным з галоўных прадстаўнікоў чэшскага паэтызму, хаця далучыўся да названай плыні некалькі пазней за іншых і ў стварэнні праграмы не ўдзельнічаў. Нязначная (усяго ў два гады) розніца ва ўзросце з В. Нэвалам і І. Волькерам абярнулася для Бібла тым, што ён стаў салдатам Першай сусветнай вайны. Ён удзельнічаў у баях на балканскім фронце, быў паранены, папаў у палон, бязваў, лячыўся ў шпіталі, і ўрэшце, быў дэмабілізаваны па прычыне туберкулёзнага працэсу, які пачаў у яго развівацца.

Паступіўшы на медыцынскі факультэт Карлава ўніверсітэта, Бібл становіцца блізкім сябрам І. Волькера, уплыў якога яскрава сказваецца на вершах першага зборніка Бібла “Дарога да людзей” (1923), выданага сумесна з дзядкам, паэтам А. Ражам. Памяці І. Волькера прысвяціў Бібл свой зборнік “Верны голас” (1925), які ў сваеасаблівай біблаўскай інтэрпрэтацыі працягнуў лінію пралетарскай паэзіі. Сацыяльная нота ў

Бібла некалькі прыглушана, яна не выліваецца ў рэзкую крытыку, у агітацыйны заклік, у гучнае выкрысцё, але яна нязменна прысутнічае і ў замалёўках сучаснага жыцця, і ў вершах на ваенныя сюжэты, і ў любоўнай лірыцы (“Цыганы”, “Індзеец”, “Жабрак” – вершы пра беднякоў, якія дзень за днём вядуць убогае жыццё, “Марыя” – верш пра служанку, якая разбілася, мыючы вокны). У 1925 г. выходзіць кніга “Пералом”, у якой дамінуе сацыяльны гуманістычны пафас. Найбольш мастацкі спелым быў цыкл вершаў, які даў назву ўсяму зборніку, “Пералом”, у якім Бібл выкарыстаў прыёмы і матывы жанра народнай балады. Зборнік Бібла “Багдацкі злодзей” (1925) быў прысвечаны памяці каханай паэта, якая памерла ад туберкулёзу. Зборнік амаль цалкам запоўнены разважаннямі пра смерць, пра незваротную страту. Па-мінуламу адным з матываў застаецца матыв спахування абяздоленым.

У зборніку “Залатымі ланцугамі” (1926) здзейсніўся пераход да паэтызму. Аднак гэта быў пераход на свой лад. К. Бібл адыйшоў ад пралетарскай паэзіі без дэкларацый і адмаўленняў. Сацыяльная струя вычарпала сябе ў яго творчасці пад уплывам агульнай атмасферы і абмежаванага прытоку асабістых уражанняў з гэтай сферы. У лірыцы чэшскага творцы атрымала перавагу паэзія камернага тыпу, якая і раней сустракалася ў яго зборніках, але ў зборніку “Залатымі ланцугамі” такая лінія стала, па сутнасці, адзінай. Пад уплывам паэтызму ў зборніку з’явіліся вершы “Экзатычныя сюжэты”, “Людовік”, “Монтэ-Карла”, “На Рыв’еры”, “На гарачым пяску”, “Кітай”, “Вар’етэ”. Бібл не ўспрыняў нястрымнай радасці паэтызму, але далучыўся да яго на хвалі спаду гэтай радасці і змяшчэння акцэнтаў у бок большай эмацыянальнай тонкасці і вытанчанага лірычнасці. У зборніку дамінуе меланхалічная нота. Меланхоліяй і цьмянасцю існавання паэт тлумачыць сваё цягаченне да яркага экзатычнага цацака. Бібл будзе ў сваіх вершах ланцугі асацыяцый – без бачных лагічных сувязей. Самае значнае месца ў зборніку займаюць эўфанічныя эксперыменты. У гэтым сэнсе Біблу належыць пальма першынства сярод паэтыстаў.

У яго вершах сталі шырока ўжывацца гукапіс, гульня асанасаў і алітэрацый. З вялікай віртуознасцю Бібл дабіваецца перш за ўсё музычнасці лірыкі. Ён часта будзе цэлы радок на адным галосным гуку альбо на паўторах зычных. Такія вопыты далі повад крытыкам бачыць у ім найбольш “чыстага” паэта сярод паэтыстаў. Ё. Гора пісаў пра К. Бібла: “Ён расклаў паняцці і рэчы на чыстыя гукі, якія ў яго кнізе “Залатымі ланцугамі” п’яняць, як алкаголь, але яму самому стала ад гэтага сумна” [Цыт. па 6, с.28]. Зборнік “Залатымі ланцугамі” – крайняя ступень эксперымента ў творчасці Бібла. Гэты эксперымент дапамог паказаць некаторыя эўфанічныя магчымасці чэшскага верша, але пазней паэт больш не звяртаўся да гэтага.

Другая палова 20-х гг. стала найбольш плённай ў даваенным перыядзе. У 1928 г. выйшаў яго зборнік “З караблём, які возіць гарбату і каву”, у

1929 г. – паэма “Новы Ікар”. Асноўную частку зборніка складаюць вершы, якія ўзніклі ў выніку паездкі паэта ў якасці судаваго ўрача на Цэйлон, Суматру і Яву. Першым з чэшскіх паэтыстаў Канстанцін Бібл апынуўся ў тых самых гарачых краінах, экзатычнасць якіх абвяшчалася праграмай суполкі “Дзевятсіл” адной са значнейшых крыніц новай паэтычнасці. Паэт атрымаў магчымасць пазнаёміцца з сапраўднымі тропікамі, з іх непраўдападобна яскравымі фарбамі, дзіўнымі раслінамі і жывёламі, незразумелым для еўрапейца светам туземных жыхароў. Экзотыка прадстаўлена ў зборніку вельмі шырока: апісаннем плавання карабля па каварнаму паўднёваму мору, апісаннем джунгляў і прыгожых яванак. Але гэта экзотыка, хоць і адлюстроўвае рэальныя ўражанні аўтара, успрымаецца ў многім як знешняя. Сутыкненне з цудамі далёкага паўднёвага краю стала імпульсам да таго, каб паэт востра адчуў сыноўнюю прывязанасць да радзімы, прыгажосць роднай чэшскай прыроды. Менавіта гэта вызначае паэтычнае мысленне аўтара, абнаружвае сябе ў характары вобразнай сістэмы зборніка. Паэту нязменна спадарожнічае памяць пра родныя мясціны. Чэшскія рэаліі ствараюць сваеасаблівы фон для яго паўднёвых замалёвак, у якім спалучаюцца лірычнасць і сумны гумар. Туга па радзіме нарадзіла надзвычайныя па моцы ўздзеяння радкі любові да Чэхіі.

Даволі ясна ў зборніку гучыць і антываенны матыў. Ён пранізвае вершы пра бацьку паэта, сельскага зубнога ўрача, які загінуў на вайне. Матыў даволі выразна чутны ў вершах пра родныя мясціны. Згадваючы вайну, Бібл цураецца экзальтацыі і экспрэсіяністычнасці, як гэта было, напрыклад, у Ф. Галаса. Пра трагедыю вайны ён гаворыць наўмысна будзённа. У зборніку адсутнічае эксперыментатарства, аснова паэтыкі – гэта дакладнасць рэалістычных дэталей, натуральная апавадальная інтанацыя, дамінаванне вольнага верша. У зборніку, зразумела, ёсць вершы экзатычнага зместу. Менавіта яны вылучаюцца вельмі складанай, амаль вынаходніцкай рыфмай. У цэлым жа зборнік “З караблём, які возіць гарбату і каву” выявіў лепшыя бакі таланта Бібла, якому неўласцівы рэзкія, інтэнсіўныя фарбы і, наадварот, характэрна схільнасць да мяккай, глыбокай і гуманістычнай лірычнасці.

Паэма “Новы Ікар” спалучыла экзотыку далёкіх краін, антываенную тэму і эратычныя матывы. К. Бібл зрабіў спробу пабудаваць паэму на шырокіх асацыяцыях, якія толькі ўмоўна яднаюцца вобразам паэта – “новага Ікара”, які лунае ў прасторы і часе. Гэты прынцып свабоднага палёту дае магчымасць аўтару лёгка спалучаць самыя аддаленыя вобразы, пераходзіць ад адной тэмы да другой, абрываць на паўслове ланцуг адных асацыяцый і звяртацца да іншых. Кампазіцыйныя прынцыпы “Новага Ікара” вельмі блізкія да кампазіцыйных прынцыпаў “Зоны” Г. Апалінэра. Карціны і асацыяцыі паэмы пададзены скрозь прызму духоўнага свету аўтара, які быў глыбока ўражаны трагедыяй вайны. Паэт пратэстуе супраць бессэнсоўных ваенных страт.



Праз усю паэму, асабліва ў чацвёртай частцы, праходзяць эратычныя матывы. Але захапленне каханнем не ўраўнаважвае агульнага трывожнага настрою. Асноўны тон “Новага Ікару” – адчуванне бесперспектыўнасці, таму што над усім жывым навісае немінучая пагроза смерці. Мёртвымі бачацца Бібл і жывы на той час Чаплін, і маладыя і здаровыя К. Тэйге і К. Конрад. У паэме нават мільгае думка пра самазабойства. Тэма смерці становіцца ў паэме крыніцай песімізма і меланхоліі. Фінал паэмы самаіранічны: аўтар развітваецца з паэмай, з яе вобразамі, чытачамі, уплятаючы ў гэтае развітанне матыў палёта-самазабойства. Чэшскі крытык А. М. Піша даў падрабязны аналіз “Новага Ікара”: “Бібл, імкнучыся надаць сваёй лірыцы як мага больш сюррэалістычны выгляд, нагнае ў сваіх вершах хаатычную фантастычнасць” [4, с.47]. Ад сюррэалізму і паэтызму ў паэме і эратычныя матывы, і выкарыстанне дзіцячых уражанняў.

Паэма належыць да самых яскравых з’яў чэшскай паэзіі другой паловы 20-х гг. XX ст. Паэма політэматычна. Яе можна паставіць у адзін шэраг не толькі з “Зонай” Г. Апалінэра, але і паэмамі “Дзіўны чараўнік”, “Эдысон”, “Акрабаты” В. Нэвала, які таксама аддаў даніну такому кірунку як паэтызм. Назва паэмы К. Бібла “Новы Ікар” з’яўляецца сімвалам лірычнага героя, спробай пераўзысці самога сябе, выказаць пачуцці чалавека сучаснай эпохі. Паэма ўспрымаецца пераходнай ад паэтызму да сюррэалізму. Пасля доўгага маўчання ў 1939 г. паэт выдае сюррэалістычны зборнік “Люстэрка ночы”, у якім адчувальна рэакцыя на трагічныя падзеі канца Першай Чэхаславацкай рэспублікі. Радасныя настроі паэтызму там цалкам адсутнічаюць. Больш К. Бібл ніколі не звяртаецца да авангарднай паэтыкі і паэтыцкіх матываў.

1. Biebl, K. Básně. Praha, 1979.
2. Biebl, K. Dílo III. 1931 – 1939. Praha, 1953.
3. Biebl, K. Modré stíny pod zlatými stromy. Praha, 1988.
4. Píša, A. M. Třicátá léta. Kritiky a státi. Praha, 1971.
5. Píša, A. M. Dvacátá léta. Kritiky a státi. Praha, 1969.
6. Polaček, J. Poetismus. Brno, 1995.
7. Шерлашмова, С. А. Чешская поэзия XX века: 20 – 30-е гг. М., 1973.